

Estans ns firs d' esse walons ?

 bpost
P.B. - P.P. / P 001131
6840 NEUFCHÂTEAU -
BELGIQUE - BELGIË

Li Rantoele

WAEYEN-TINS 2018 - L° 87

Gazete di prôze nén racontrece ki rexhe tos les troes moes eplaideye pal « RANTOELE », soce nén recwârlante (a.s.b.l.) mimbe del Soce po les mancîs Lingaedjes et Tuzances d' Urope (ALCEM), avou l' aspalaedje del Federâcion Walonreye-Brussele

FÉDÉRATION
WALLONIE-BRUXELLES

Mwaisse sicrijheu : Lucyin Mahin. Epladeu responsåve : Pire Otjacques - rûe d' la Hête, 19, 6840 Li Tchesteu - Bureau de dépôt 6840-Neufchâteau.
Pris : 3€ à limero ; abounmint po èn an éndjôlike 5€, papî 12 € - les deus 15€ - à conte IBAN BE74 0682 2043 0507, BIC GKCCBEBB (loukîz p. 2).

Li mot « rantoele »

Li mot « **rantoele** », c' est dandjreus on riscôpaedje [mécou-pure] do shuvion [suite de mots] « l' arantoele » (l' araegnreye, l' arincrin). On l' dijheut purade e l' Basse Ardene, la k' i s' prononcive *ranteûle, ranteûye, rantûye, rantûle, rantôye, rantoûye, rantouûle, rantwèle, rantwâye, rantwaye, rantwale,* evnd. (ALW 8).

Li Rantoele-soce

Li Rantoele-soce, c' est ene Soce Nén Recwârlante (S.N.R., a.s.b.l.) k' a stî ahivêye e 1996 pa Tiri Dumont, Lorint Hendschel, Lucyin Mahin, Pire Otjacques & Stefane Quertinmont.

Po pus di racsegnes, alez sol Wikipedia walon, et potchî a « Li_Rantoele_(soce) ».

Li Rantoele-gazete

Li Rantoele-gazete eplaide à pus sovint des ârtikes e **rfondou walon** (orthographe wallonne unifiée). Mins eto, padecô e sistinme Feller.

Responsâvte

Les scrijheus sont responsâves di leus scrijhaedjes et les tchoezixheus d' desséns, des abondroets di leus radaptaedjes.

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele

Abounmint

Houte di l' abounmint classike so papî, vos vos ploz eto abouner éndjolicmint. C' est 5 uros l' an, a-z evoyî sol conte del gazete. Po 15 uros, vos avoz eto l' papî.

Vos rçuvroz ene hârdêye (loyén) po-z aberweter li minme fitchî ki l' ci k' est imprimé. Sovint, i rexhe on gros moes divant l' evoyaedje pal posse.

I vos fâre co emiler a Lucyin Mahin (lucyin53@gmail.com) ki vos avoz payî èn abounmint éndjolike, et insi acertiner veste adresse éndjolike.

sont metous dizo licince GNUF. Si polèt i esse riprins tot marcant Bén l' sourdant.

Les textes publiés dans « Li Rantoele » sont sous licence de libre utilisation GNUF.

Èn rovyîz nèn ki :

xh se prononce généralement ch et jh se prononce j (les 2 se prononcent h a Liège, ich-lautés ou ach-lautés en fin de syllabe en Haute-Ardenne); ea (fr. eau) se prononce ia ou ê, pratiquement in en Haute-Ardenne; én se prononce éⁿ à Charleroi, mais plus généralement in, et aussi é (Ouest-wallon, Ovifat), îⁿ (La Louvière, Ecaussines) ou èⁿ (Couvain); ae se prononce généralement a (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe -âdje); oe se prononce généralement wè (eû à Liège, mais aussi è, û, ë, wa, où, wê, etc.); ey se prononce èy à Liège et îy ou î ailleurs; sch se prononce sk ou ch (mais h à Liège); oi se prononce wa à Namur, wè à Liège, ôⁿ à Charleroi et où à Nivelles, â se prononce au (ô), â, â, an, ou on selon les régions; ô se prononce souvent ôⁿ (presque on) mais ô franc a Namur, où à Nivelles, Fosse-la-Ville et en Haute-Sûre; sh se prononce ss à l'Est et ch à l'Ouest; oen se prononce souvent on à l'Est et win à l'Ouest.

endè (end, ndè, nd) se prononce ènnè (ènn', 'nnè, 'nn') sauf à l'Ouest où il se rend par 'dd' (simplifié en d' ou d-)

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent è. remantchî = rêmantchî; retchessî = rêtchessî. La lettre é ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : ceréjhe, tuzé, singlé. Non si elle provient d'un calque du français : prezinter, republike (lire è).

Les voyelles i, u et ou se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (b, d, dj, g, jh, v, z), R et Y.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe; il n'y a pas d'apostrophe ni d'E muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le « Dictionnaire des parlers wallons du Pays de Bastogne » de Michel Francard (2000).

Di traze a catoize

Novele pitite antolodjeye di scrijheus e walon

« **Les 25 auteurs wallons aux Deux-Haine** », dj' ô Bén: vint-cénk sicrijheus di Sint-Pire et Sint-Pâ (*Haine Sant-Pierre et Haine-Saint-Paul*) et tos les ancÿins hamteas ki sont asteure dins l' Grande Lovire. Houkîz Dominique Heymans à 0474 32 10 69, oudon lyi emiler cial : dominique.heymans@skynet.be

Novea live avou do walon

« **Marcel Jeanpierre, sourcier d'Ardenne** » (tapeu d' **baguete**) on bea gros live cwârtoné e francès, mins avou toplin des fråzes e walon, li lingaedje di tos les djoûs da Marcel Djanpire.

Po l' aveur, c' est 30 € sol conte BE44 3630 6194 4745 di « *Mémoires ardennaises* ». Vos l' fâre aler cweri amon Jean-Philippe Legrand, Dizo Werimont, 22 - 4970 Ståvleu (Stavelot) 080 64 32 08 - 0475 33 71 24 u lyi emiler ene adresse d' evoyaedje a info@memoires-ardennaises.be (tot radjoutant 6 uros pol posse). Loukîz eto p. 19.

Novele sitroete plake e walon

Si vos vloz fé do micro-aspalaedje (*crowdfunding*) pol novele sitroete plake da Mimile et dâs bribeus d' toubak ki vudrè e moes d' octôbe 2018, evoyîz lyi ostant d' côps 15€ ki vos avoz d' soçons a strimer al novelan. Les cwârs sont-st a-z evoyî sol conte BE66.732.6262215.43, et Bén mete li mincion : « **soscrijhaedje sitroete plake** » et vos nos ey adresses si c' est nèn les cis do conte payeu. Racsegnes : vincent@delire.be; 0479 31 15 09.

Ratacaedje

Pocwè rnoyî nos atnances tîxhones ?

A stou on tins ki, dins l' coirnêye walone del gazete « L' Avni do Lussimbork », ki s' lomêve droidmint « cwand dji n' sai rén, dji m' tai », on eplaidive, a costé des tecses e walon, on messaedje (e francès) siconte des Almands et des Flaminds.

Come cwè les evayixheus del Walonreye ârênt todi vnou did par la.

Et tofer nos ricatrucimer ki nos estans des Laténs, les frés d' raece des ôtes dischindants des Romins.

Portant l' Istwere...

... ni nos dit nén çoula.

Bén seur, gn a yeu, do vî vî tins çou k' on a lomé l' abrocance tîxhone [invasions germaniques]. Mins c' esteut purade des grands mouvments d' peupes ki di l' evayixhaedje a môde di guere.

E 20inme sieke, c' est l' veur ki les Almands n' ont nén mostré bele figure, aprume e 1914 eyet sol deujhinme mitan del guere di 40.

Mins li prumî grand abrocaedje e nosse payis, si djel tén bén, il a vnou d' Nonne. C' esteut l' Grand Djule avou ses ârmêyes vinowes d' Itâleye et co did pus lon.

Tén la rén ! pocwè dit-st on : « abrocance » tîxhone eyet « concwesse » rominne ? Dedja cial, gn a ene idêye tote fwaite.

Tant k' a Tchârlumagne, lu-minme, k' a divnou on hero câzu ossu binamé k' Tchantchès, i djâzéve li vî francike, on lingaedje ki l' pus près-parint dins les langues d' asteure, c' est... li flamind. Et s' camaeråde dins les poplinetes lidjwesses, Odjî l' Daenwès, divizéve seur eto on patwès tîxhon.

Après l' Lotarindje

Â pârtixhaedje di l' empire di Tchârlumagne, li Walonreye est schâyeye [séparée] del Flande, ki va avou l' boket da Tchâle li Tchenou [Charles le

Chauve] ki va divni l' France. Nozôtes, on s' ritrove e-n on grand longou payis lomé Lotarindje, ki va del Frize disk' âdzeu d' Rome. Mins bénrade, li Lotarindje si va rmete avou l' Djermaneye da Louwis l' Tîxhon. Shuvanmint, nosse Walonreye va dmani dins l' Sint Impire Romin Djermanike 900 ans à lon.

Emey tos Djermwins

Tos nos fivîs [compatriotes] dins cisse grande sitindowe la djâznut totès sôres di lingaedjes, mins todi waire li francès (a pârt motoit les nôbes lorins et « djurassikes »). Dandjeus ki, à cmince, el latén esteut corant po l' atôtchance, mins sol difén d' l' empire, gn aveut sacwants letrés walons k' alént studyî e-n almand. Insi, li prumî univiersitaire di Transene, on lomé Hamal, a fwait ses studes a Wîne (Viene-e-l'-Otriche). C' esteut diviè 1770, si djel tén bén, sorlon çou ki rascoya Tandel ezès comenes del province di Lussimbork.

Colas Spirlet, li dierin abé d' Sint-Houbert, èn ome foirt avanciveus, sicrijheut-st e-n almand. Cwand les revinteus francès lyi vnît scroter totes les ôrreyes di si abeye e 1796, i peta evoye po fini s' veye... a Mondjoye, on payis tîxhon-câzant.

Il ont rovyî Notdjî

Mins rivnans 800 ans e-n erî. Li ci ki skepia l' Walonreye (come sitindowe linwistike), ci fourit sins manke... Notdjî [Notger], li prumî prince-eveke di Lidje. Kî k' c' esteut, cist ome la ? On Souwâbe, d' après l' Grand Noer Bwès [Forêt

Noire], et dabôrd, on tîxhon-câzant. On sait bén ki les limotches do lingaedje walon corespondnut âs pus lon-metowès frontires di l' evetchî d' Lidje.

Ebagance walone

Des siekes et des rassiekes à long, les Walons ki vlént voyaedjî u ebaguer, endalént sol Levant, avâ l' Sint Impire. Dj' ô bén, passer pa l' Almagne d' asteure, disk' e l' Otriche, li Hongreye et minme les provinces do Coûtchant di çk' est asteure l' Oucrinne (Ivano-Franki, Liviv, et motoit ds ôtes). U, pus a Nonne, disk' el Serbeye (rituzez à mot « cromptire »).

Insi Godfrwè d' Bouyon, e 1096-1097, serè bén ascoyî pâzès pareys a lu, princes d' Impire. Mins nén e l' Impire bizantin, latén-câzant, la k' il ourit totes les rujhes do monde po poleur tcheryî.

Cwand li rwè d' Hongreye si va cviersî à crustinnisse, kî va-t i houkî po diswalper s' payis? Des moennes walons, metans di l' abeye d' Ône. C' est zels ki vont-st aprinde âs Hongrèwès a-z ahiver les vegnes (veyanmint ki l' Walonreye, di ces trevéns la, esteut on payis à roejhéns). Et-z î epoirter les muzikes d' amon nozôtes.

So leu voye, gn a des Walons ki s' arestèt, et-z askepyî des noûs viyaedjes, lomés Walendorf (end a bén ene dijhinne pa làvâ, dijha-t i Djôr Sfasie, dins nosse gazete).

Cwand fala rpeupler li Transsilvanêye riprinjhe âs Trouks, li duc di Lussimbork ecoraedja ses djins (brâmint des Lucsos, mins eto des Walons) a s' aler setler làvâ.

Dji vos è dirè co l' còp ki vént.

Lucyin Mahin, li 12 d' awousse 2018.

Eternâcionâ: Procès Karadzitch

Del Yougoslaveye al Beldjike

On cåze todi dpus des swè-djhant mançaedjes des Rûsses, des foû grands dandjîs vinant des moslimîs ; on fwait les cwanses ki gn a des margayes etur chiyites et sunites, etur les djwifs et les arabes et tchik et tchak.

Po spepyî tot ça, tapans èn ouy so ene contrêye k' on î waite tofer so l' mape po djâzer di batayes etur les kiminâltés. Et foiravant so ene sacwè ki s' a passé lanawaire : el difén do tribunâ po l' ancyinne Yougoslaveye, fén 2017.

Ewaerâcions

Les dierins djudjments sont pacô sbarants, mins les gaztîs n' î voeynut k' so feu, pierdous al dilongue des meyes di pådjes ki les medias classikes ni volnut nén mostrer.

Çou ki nos sbare li pus, c' est pâr li djudjment da Radovan Karadzitch. Çoula coscheut les idêyes k' ons a ezès payis do Coûtchant, rapoirt a ene pârteye del Yougoslaveye et rapoirt a onk di ses mwaissees, Slobodan Milozevitch, k' on prind po k' cea k' a spârdou brâmint do sonk avâr la.

Vocial çou k' est l' pus ewaerant : Slobodan Milozevitch esteut sconte di l' idêye des mwaissees siebes bosniakes, ki c' esteut di taper les Croates et des moslimîs foû del Bosneye. Çou ki Slobodan Milozevitch aveut dins s' tiesse, c' esteut d' wârder so pî li Yougoslaveye, sins l' idêye padrî s' tiesse k' ons a dit d' askepyî ene « Grande Serbeye ».

A on raploû avou Karadzitch et Mladitch, e 1994, Milozevitch derit : « Il fât ahouwer [mettre à l'abri] tos les mimbes des ôtès nâcions et peupes del Yougoslaveye, et l' interesse nâcionâ des Siebes n' est nén di taper so les doets des ôtes. »

Il a ecoraedjî k' on bouxhaxhe djus [conclure] li minme acoird politike. Si a-t i kritiké ki les Siebes del Bosneye, ki n' estént k' on tîce des djins do payis, et ki volént l' mitan do teritwere.

Les politikîs ki rprezintént l' Serbeye à tribunâ d' El Hâye [La Haye] ont ametou les mwaissees des Siebes bosniakes d' awè cometou des crimes siconte li djintrinnreye [humanité] et d' awè fwait do schuraedje etnike.

Raspepyî l' cayet

Å vey tot çoula, fâreut ki gn euxhe des bates di dvize, et rcweri co la dsu, eyet spepyî des racsegnes k' ons a yeu pa des gaztîs et tuzeus.

Gn a nén fok divins les Siebes k' i gn aveut des kiminâltarisses, mins eto divins les mwaissees crowates (do foirt nâcionâlisse) et dins les bosniakes moslimîs. Metans, dispoy les anêyes 80, onk des tchîfs muzulmans, Alija Izetbegovitch, pretchive po « k' on rislamijhaxhe les moslimîs ». Houte di çoula, ès pârteye politike a xhorbou evoye [éliminé] les corants nén rliidjeus.

Come brâmint des estats, li Yougoslaveye aveut des arokes economikes, et rçure des credits des Estats Unis. Waire divant l' guere civile, ons a stopé l' buze di cwârs, tot prometant d' el distoper si on freut des eleccions dins tchaeke republike yougoslave, et evoyî les rzultats a Washington. D' après sacwants analisses, ces djeus la ont stî fwaites esprès po taper l' hate et l' hayime etur les republikes.

Avou ça k' les Estats Unis ont aspalé les djihadisses sawoudjins, foiravant e l' Bosneye.

Les medias do Coûtchant ont seulmint hawé siconte des Siebes, måy disconte des Crowates u les moslimîs bosniakes.

L' afwaire do Cossovo

Po çou k' est do Cossovo, on voet co pus clair. Les djins do

Coûtchant, k' avént sititchî les doets âdvins, ont fotou a l' ouxh les cias ki s' avént ashidou al tâve po dvizer. Et la, on cåze aprume do politikî ki rprezintéve les Cossovârs albaniçazants, Ibrahim Rugova, k' esteut sotnou pâr djins di s' peupe, et ki schaerbotéve [se démener] po leus abondroets. Des medias et des « intelos » francès l' ont discâzé.

Å-z arindjî les bidons, les Estats Unis ont co cpité dins l' copixhî, et s' mete so les spales des Siebes on djeu [jou] k' i n' ârênt seu poirter.

Li nombres des moirts diçlârés divins les albaniçazants a stî moplîyî pa pus ki 100 côps dins les medias do Coûtchant (500.000 diçlârés, 3.000 vraiys, les bateus âdvins). L' UÇK (l' ârmêye di schapaedje do Cossovo), aspaléve pâzès povwers do Coûtchant, sereut ene soce dislaxhiveuse [indépendantiste], waeraxhe et mafieuse.

Houte di çoula, li guere do Cossovo a permetou âs Estats Unis di mete so pî la-djus ene grande bâze militâre. Et tchik et tchak.

Mâgré totes ses flotches, li sistinme yougoslave fijheut bediver après : ene miète d' otonomeye politike po les republikes, et les cminâltés wârdént leu tuzance et leu lingaedje, tchaeke a s' môde. Des dijhînes d' anêyes â long, totes ces djins la ont viké eshonne sins mâ sins rujhe.

Ki gn a-t i asteure ?

Tapans asteure èn ouy â waitrê [spectacle, situation observable] d' après l' guere yougoslave.

Pattavâ, ou câzu, c' est des cminâltarisses ki sont-st â povwer. El Serbeye, c' est ene forwârdiveuse droete ki

moenne l' estat. Milozevitch a stî replacî pa Vojislav Kochtunitcha, k' est sotnou pa l' egljhe ortodosse. Cisse-ciale aveut codâné Milozevitch po awè sayî d' rimete les caetches e for. Mins elle aveut clatchî des mwins po Kochtunitcha prinde les lignroûs ezès mwins (prinde li moennance do payis).

E l' Bosneye, c' est l' pârti islamiveus da Izetbegovitch ki moenne li danse.

Li Crowaceye est foirt nâcionâlisse, eyet l' Cossovo est divins les mwins di côleus d' boûsses tchoezis pa leu ptite kiminâlté.

Douvént ki l' Coûtchant a djouwé a ç' djeu la ? Dandjreus paski l' payis esteut co foû d' l' OTAN et do controle des Estats Unis. Ç' a stî ene crâne ocâzion por zels astaler ene novele baze militâre dins l' co-tou.

Li papî s' lait scrire

I nos fâreut esse pus spepieus à lére les no-

veles, cwand ça baye des lenes clairmint scrîtes siconte des cminâltés et nâcions. Foirt avant cwand ces scrijhaedjes la vegnut do minme bos k' a ddja bouter l' disdut e l' Yougoslaveye, e l' Sireye, e l' Libeye, e l' Iran, e l' Irak et hay vos nd âroz.

I fâreut k' ça nos freut tuzer âs pâjhirès voyes po leyî viker les cminâltés divins les estats. Sa-baye s' on vout discotaeyî les pays po l' amour des cminâltés, tantea k' i gn âreut pus fok k' en estat po tchaeke. Oyi, mins adon, on ârè brâmint des payis-bokets, âjheys a mwaistri pâzès grandès pouxhances.

Ni sereut i nén mî d' wârdèr des pus grands payis, nén ezès mwins do pus foirt, la k' tertos ârènt leu plaeece, ey aprinde li vike-eshonne avou des ôtes ki les cis di leu prôpe tuzance.

Tuzer al Beldjike

Ça fwait tuzer al Beldjike ki, malgré brâmint des flotches et

biestreyes, dimeure ene sôre di ptite Yougoslaveye, avou ene ricnoxhance des rldjons abagantes, avou troes lingaedjes oficirs, ene otonomeye politike po les redjons et les cminâltés, tchaeke fijhant a s' môde avou s' tuzance et ses lingaedjes.

C' est l' veur ki ci n' est nén co l' cas pol walon, li limbordjwès etch., mins pôreut vali k' les « ptits » lingaedjes d' amon nozôtes serènt ricnoxhous eto !

Asteure, câzans del rezistance. À pârt des rcwerances come cisse-ciale, i nos fâreut waitî eto les tuzances et les lingaedjes des vijhéns, ki ça fouxhe des flaminds, magribins, slâves etch. Si les cminâltés et les peupes serènt pus près d' n' onk l' ôte, on n' elzè sâreut spiyî po mia ringnî.

Daniel Zink, e francès dins l' gazete « Kairos »

Ratournaedje : Djôr Staelens
eshonne avou Daniel Zink

Walonreye

Co on procès po Mimile

Li tchanteu Mimile (Vincent Delire) ni rnoye nén ses raecinêyes di swessante-ûtî [68-ard]. Après aveur sitî divant les noerès cotes po l' afwaire di l' astantche del Noere Aiwe (loukîz so s' pådje d' Aberteke), vo l' rila ametou po ene tchanson nén respectiveuse d' ene otorité del Police.

Vos trovroz e l' pådje 16 li cmince del tchanson. Li troejhinme coplet l' mostere emoenné pa on policî eviè l' tribunâ d' Dinant.

C' est seur ki ç' novele pitite air

Mi vâre ptete bén des mizeres

Et co evoye po ène bele petâdire !

Cwè çki ti vous ! on n' si candje nén.

Cwand on rouspete so çki n' va nén,

N' fât nén rdoter di s' fé macsâder.

I gn a des ans et des razans

Ki dj' n' a pus ralé a Dinant;

C' est l' ocâzion ki fwait todi l' brigand.

Ç' n' est nén asteure ki dj' so tchenou,

Ki swessante ans m' ont passé dsu,

K' on m' ployrè l' schene come a on vî bossou,

Nodiglu !

Dins s' disfinse, l' avocât Dermagne va cminci pa ataker l' atakeuse, ki n' mete nén si adresse sol citâcion. Portant, on nd a dandjî si l' djudje estime ki l' plinte n' est nén rashiove [non fon-

dée] et condâne li pârtèye dimandrece a payî les costindjes do procès. On té mancint pout anixhiler tot l' metaedje e-n erote do procès. C' est scrît noer so blanc e hagnon 43 do côle de justîçresse et rnovlé e hagnon 702.

Li pârtèye dimandrece vout fé espaitchî li rexhowe del sitroete plake k' anichtèyèreut si rlochèye. Si ri-cwestèye-t ele li strapance [urgence]. Li pârtèye disfindrece recasse ki l' videyo a ddja stî spârdowe so VoBuze (tapez: Mimile, ode, vierge, honnie). On n' riçlôt nén l' baye cwand les vatches ont bizé foû.

Troejhinmmint, po vni à fond del kesse, li droet d' critiker on persounaedje public est accepté long et lådje dins les pays d' avâr ci. Li fjheu di lwès [Législateur] a minme rifuzé d' acoirder des abondroets âs parodeyes, dandjreus po n' nén discoraedjî les comikes.

Merci, vos, Mimile di nos aveur co fwait rire on bon còp.

Spòrts : Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (48)

El cope do monde di fotbale 2018

Dji ratindeu çoula come on tchet après ene sori ! Ene cope do monde di fotbale, ci n' est k' on còp tos les cwatre ans !

Bràmint des djins avént kritiké paski ça s' passéve e l' Rûsseye. Mins al fén des féns, gn a yeu waire di traeyins.

**FIFA WORLD CUP
RUSSIA 2018**

Aclairixhines

Tot aveut Bén comincî pa des tchansons da Robbie Williams po l' inogurâcion a Moscou. Tant k' à fotbale, l' ekipe di Rûsseye aveut repointé l' match pa 5 a rén conte l' Arabeye Sewoudite.

Po shure, gn a yeu des durès rintrêyes po l' France eyet l' Inglutere. Mins ça a stî ene vraiye rascråwe po l' Almagne eyet l' Colombeye, batowes totes les deus. A poenne meyeu po l' Ârdjintene eyet l' Braezi ki s' ont dvou continter d' on match-nul.

El londi 18 di djun, c' esteut l' prumire pârteye des Bedjes ki rescontrént l' Panama a Sotchi. Ene victwere di 3 a rén, po noste grande aweure. Po continuer dissu leu lanceye, nos Rodjes Diâles batît l' Tunizeye pa 5 a 2 avou des doblés da Eden Hazard eyet Loucacou.

Adon, pire k' el pierdaedje del prumire pârteye, gn a yeu l' dispoûslêye di l' Almagne batowe pa l' Corêye do Sud 2 a rén a Kazan. Noer mierkidi

pol *Mannschaft* ! El tinant do tite finixheut dierin d' ès sereye eyet pus grâve, esteut tapé foû del cope divant les ûtinmes di finâle !

Po l' Beldjike, el dierin match conte l' Inglutere èn contéve pus k' po do boure, mins i l' ont wangnî di onk a rén avou ene ekipe di rezieve. I finixhént prumîs grâce à gôl da Januzaj. Mins d' èn ôte costé, i risként di tchaire (a l' condicion di passer) conte el Braezi eyet po shure, el France !

Ene ôte constatacion, c' est k' i gn aveut pupont d' ekipes d' Afrike po monter à deujhinme toû.

Ûtinmes di finâle

El semdi 30, deus vudetes ont dvu s' è daler : Messi eyet Ronaldo, tchôkîs foû el minme djoû. Pupont d' Ârdjintene et pus nou Portugal !

Les ptits Bedjes tcheyént e ûtinme di finâle conte el Djapon. Ene fôrmalité, d' après les especiâlisses. Mins non-fait ! Ene pârteye doet esse djouwêye. Eyet come di djustice, les Djaponès ont moenné di deus a zero. Pu ça ra stî 2-1 pa Vertongen k' a marké del tiesse ene bale vinowe di nole pâr !

Les Bedjes ont fini pa s' rewoeyî, sortot grâce a deus djouweus rintrés tins do match : Fellini et Chadli. Deur po les Djaponès, pâr cwand l' victwere s' a dessiné dins les rawetes di djeu, a 15 sigondes divant l' fén do match !

Cwârt di finâle

Gn aveut pus k' a rescontrer l' Braezi, avou totes ses vudetes, e cwârt di finâle. Tot a Bén comincî po les Diâles, Fernandinho a marké conte ses couleurs eyet De Bruyne a

fwait 2-0 a l' 31inme munute. Les Bedjes ont ployî avou l' bute da Augusto a l' 76inme, mins il ont trou l' còp ! C' esteut don l' dimeye finâle conte nos vijhéns francès.

Adon-après

Bén k' i fourît foirt kritikés po leu manire di djouwer, avou bràmint dtrop d' antifotbale, les Bleus ont tolminme batou l' Beldjike pa onk a rén. Ey après còp, ribolette les Crowates ! Tantea k' repointît l' cope do monde 2018.

Tant k' a no-n ekipe bedje, ele a wangnî l' pitite finâle, e batant l' Inglutere di 2 a rén. Ene vraiye fiesse avou câzumint tos les djouweus metous sol terén ki s' conoxhént Bén, veyanmint k' toplin des Rodjes Diâles djouwnut e tchampionat d' Inglutere.

Rivnaedje e triyonfe

Cwand il ont rintré à payis, ça a stî l' fiesse avou l' passaedje à Palâ do Rwè eyet po shure dissu l' Grand-Plaeece di Brussele. Fât dire ki djamây, ene ekipe bedje n' aveut stî e dmeye finâle. Les djouweus l' meritént Bén !

Come di djustice, gn ava ostant d' djoye a Paris, et pâr a Zagreb. On ptit payis d' 4 miyons d' djins k' arive deujhinme ! Målureus, vos ! Fât dire ki leu blonde di prezidinte n' a manké nou match

*Jean Goffart, li 29 di djulete
2018*

Istwere

Vizite do tchestea d' Bouyon

Deus Bouyonîs, Leyon Thomas et René Lamouline n' ont nén meskeyou leus poennes [ménagé leurs efforts] po nos fé viziter l' tchestea d' Bouyon

Divant d' moussê e tchestea, on louke tot Bouyon d' à hôt.

Panorama

Li Smwès arive på pont d' France, passer divant l' eplaeçmint del mâjhon des parints Degrelle, distrûte après l' guere, pu dvant l' covint des Sepulcrenes, ene sôre di beguenes. Adon, passer dzo l' pont d' Lidje et fé ene crole âtoû do tchestea. Di l' ôte des costés, après l' voye di Cordumwè, on a li Tcham Lveke. C' est la k' l' ârmêye di Lidje aveut s' camp e 1141, cwand il ont rprins l' tchestea avou l' aide des rlikes di sint Lambiet (loukîz les Rantoeles 84 & 85).

Pu, la-djus sol tiene, ene posteure da Godfrwè d' Bouyon. Gn a des cis ki djhèt k' i n' a djamâ metou les pîs a Bouyon.

On pô pus bas, onk des balwers [bastion] bastis pa Vauban tot do long des rampârs. C' est on ptit bastimint âs cénk costés po wârder les bolets

d' canons.

Divins l' tchestea

Çou k' on trove so totes les murayes, c' est des airtchires, soeyti des simpes, po saetchî

des fritchès d' on costé, soeyti des tripes, k' alént di troes costés.

Les aitchires tripes sont metowes dins des meurs ki fjhèt bèn on mete et dmey di spès.

E des plaeces, t' as minme des « dobès tripès airtchires », metowes ene âdzeu d' l' ôte. Dandjreus ki l' airtchî ki sierveut l' cene do dzo si dveut coûtchî po tirer.

Des ponts-levants, end a troes divant d' avni â cour do tchestea.

Ene ôte foice des disfindeus do tchestea, c' est k' il avént des pousses [puits] trinte, cwarente metes fonds, po poujhî del boune aiwe ki vneut motoit did dizo Smwès.

Mins l' molén po les nourî, lu, esteut foû-tchestea. Djusse dizo les murayes. Li rowe tournéve avou d' l' aiwe k' arivéve sol gâtche erive di Smwès. E 1141, li conte Hinri d' Nameur so si tchvâ ordona di disbrôler l' bî. Mins djusse âdzeu d' lu, gn aveut des ârbalestrîs, et i fourit acsût d' ene fletche.

Après awè trevâtchî l' cou d' oneur, on avént divant l' tour di l' ôrlodje. Ene ôrlodje ki markêye cwârt a troes (2e. 45)

dispu noste arivêye. Fât croere ki l' tins s' arestêye cwand on mousse e tchestea d' Bouyon.

Djusse djondant, li tour Dوترiche, do no d' on prince-eveke di Lidje.

Po fé tote li vizite, vos avoz 400 egrés a monter u dischinde. Fât awè des bounès djambes.

Istwere do tchestea

Li prumî tchestea date di 800, mins c' esteut co onk di bwès. Li tchestea d' asteure a stî transfôrmé et ritransfôrmé disk' e 1830, al difén des trevènes holandès.

A ç' moumint la, li rwè Guiyâme vleut fé abate li tchestea. Mins les djins d' Bouyon lyi ont dmandé a djno di nel nén distrure. Sobayî s' i s' a leyî adire, u k' i n' a nén yeu l' tins d' mete si idêye a fén, di câze del revintreye di 1830.

Sinne do trevén holandès

Les Holandès ont motoit yeu l' tins long après l' tchestea, ca on les î a rtruvé, tins d' nosse vizite, ki tournént on fime so les Vikignes, lomé « Redbad ». Çou ki fwait k' on n' a nén polou viziter li fâconreye, ca li mwaisse wôtursî aveut-st ebaqué ses oujheas, por zels èn nén esse sibirés pa les braireyes des cbateus et kéc-feye les bawaedjes des tchéns.

d' après des filmaedjes da Lucyin Mahin, li 20 d' octôbe 2017

Mancîs lingaedjes

Sol rapoûlaedje di Pwetî (II)

Les 6 et 7 di may, dj' ava l' aweure di poleur prinde pârt a on raploû d' linwincieus [linguistes] so les formagnîs lingaedjes [langues minorisées]. I s' tineut a l' univ di Pwetî [Poitiers], el France.

Li côp passé, dj' avéns câzé do fôrlan, ki c' est li pretcheu lu-minme, Massimo De-Giusti, ki vos nd aveut dit cwè et come. Adon-après, dji vos aveu fwait on racourti do mwaisse pirlodjaedje [key-note]. Pu des spitchs sol djâzant atlasse des lingaedjes di France, et des rujhes di l' alza-cyin eyet di l' ayicyin.

Porshuvans rinne.

Les francès-câzants del Nouve Tere

Po mete fén âs gueres inte li France et l' Inglutere po colnijhî [coloniser] l' Amerike bijhrece, les deus innmis vont siner e 1713 li Pâye d' Utraik, ki dene li Nouve Terre [Newfoundland, Terre Neuve] âs Inglès. Ây mins non pus, gn a làvâ des pexheus francès ki s' ont setlé dispu ddja ene tchoke.

Francès-câzants ? Nén pâr â cminçmint, ca c' esteut puvite les ptits lingaedjes del France coûtchantrece : burton, pwe-turlin, occitan, basse. Mins les pexheus, inte di zels, s' ont metou a sprecler francès, tchaeke viyaedje a s' façon, come di djusse. Et minme tchaeke famille di s' manire, come cisse-lale la ki l' vî pâtri-yâtche câzéve a spesse linwe, et k' tos les dischindants s' ont metou a dvizer insi.

André Magord, on vice-recteur di l' univ di Pwetî a stî studyî li vicansté do francès dins des viyaedjes del Baiye Sint-Djôr, miersipepieuzmint [plus exactement] dins l' nowe [presqu'île] di Pôrt-â-Pôrt.

Ene lwè canadynne di 1969 riclama l' Canada bilingue francès-englès. Mins po mete les lwès el pratike, gn a des mantches a mete. Come ôte pârt, les djonnes d' avâr la divizèt todi moens li francès. Pâr

ki les fonccionaires ki vnèt po vey si l' estat doet fé des scoles bilingues dins l' cotoû, i djâzèt inglès. Les francès-câzants lezi respondèt hinkeplink e-n inglès. Les djins do govienmint, po-z esse cwite, metèt so leu rapoirt ki nouk ni vout vormint di scole bilingue u francesse.

Ci cdujhance la des inketeus a stî batijheye pâ djâzeu « épistémocentrisme ». Co on bea ratura a trover po ene bate di noûmots !

Et l' pretcheu nos mostrer les foices sol tchamp d' bataye.

A droete do pezea, l' inglès del mwaisse kiminâlté; a hintche, li francès del kiminâlté francès-câzante (toprès d' l' aspoeye), del sicole, pu del famille. C' est cisse-lale k' a l' pus di foice po fé contrupwès.

Et l' irlandès, lu ?

Li gayel d' Irlande, c' est vormint on ptit lingaedje a pârt [spécial]. C' est l' pus vî scrît lingaedje d' Urope. L' ortografeye lomêye « ogham » date do 6inme sieke. Avou ça ki, come lingaedje oficir di l' Irlande, a divnou eto onk des lingaedjes oficirs del kiminâlté uropeyinne dispu 2007. Et portant, c' est pâr on mancî lingaedje !

E 2016, e l' Irlande, gn aveut 99 âcint del djin ki dvizéve inglès. Cwarante âcint si djhént gayel-câzants. Oyi mins gn a fok 4 âcint kel djâzéve tos les djoûs foû des scoles.

Dins les provinces do Coû-

tchant, li « pays gael » [Gael-tacht], n a 21 procint di gayel-câzants; emey zels n a k' 32 % kel câze tos les djoûs. Mins cwand i vont dmorer ôte pârt e l' Irlande, ces djins la ricâznut pus voltî leu langue (53 âcint).

Si on aconté l' istwere do rfon-daedje [normalisation] et do linwe-ehâyaedje [planification linguistique] del langue, çoula pou parexhe tene. Rentetene ! Tuzans ki l' gayel a stî acsegnî oblidjirmint e scole dispu 1928. Et rclamé prumî lingaedje nâcionâ dispu 1937, l' inglès estant l' deujhinme.

Çou ki fwait ki, pol djoû d' ouy, brâmint des Irlandès « cúpla focal Gaelige » (câznut kéke mots d' gayel). Des ôtes vos diront co k' i « togha na droch Gaelige » (djâzèt foirt bén on mwais gayel).

Li basse el France

Cial, on n' a nén cminci a rén. Dedja do tins do Vî Redjime (17inme et 18inme sieke), gn aveut des « ororen eskolak » (ptitès scoles) e basse, la k' on aprindeut a lére et a reciter l' catruceme. Mins e 19inme sieke (pâr après 1870), gn ava pupont d' basse dins les scoles, sâf po-z acsegnî li rli-djon.

L' acsegnmint do basse dins des scoles d' enaiwaedje linwistike s' a rdiswalpé lanawaire, pal voye d' ene rantoele di soces lomêye Seaska, ki sina ene convincion avou l' Estat e 2015.

Les scolîs do primaire el djâznut co voltî inte di zels, mains gn a brâmint d' abandon do câzaedje al laidâdje [adolescence].

Lucyin Mahin, li 19 d' awousse 2018.

Li Rantoele às belès-letes

Limero 42 (rawete al Rantoele l° 87 do waeyén-tins 2018)

Ene ouve ni vât ki po ostant k' ele soeye li djusse et vrayî temoen di s' tins. L' oteur walon doet esse modiene, et l' pus hardeye idêye nel doet nén rbouter. À contrâve, el doet rcweri. (Lambert Lemaire, adrovaedje do 49e anouwaire del soce « Les oteurs walons », 1964-1965, p. 24)

Li catchete (II & III)

Popa est el piole; moman vént d' esse ramassêye pa les « bloûws » pask' ele hapéve di l' amagnî dins on grand botike. Mi, dji n' vou nén aler dmorer dins ene famille d' ascoye, come efant d' djudje. Ça fwait k' dj' a decidé di m' catchî.

Ene sacwè k' dji n' vos a nén co dit, c' est k' e scole, dji so-st onk des meyeus. I gn a Bén li ptite Marcele ki m' pele co l' ouy di tinzintins. Leye, s' i fâreut, elle apudreut Bén l' botin d' telefone par keur d' ene trake ! A pârte leye, i n' a nén onk po m' bate. Da kî çki dj' tén ça ? Dji n' vos l' sâreu dire. Fât i croere ki dji n' so nén come èn ôte, ki c' est come ça k' ça doet aler ? Todi est i k' c' est Bernârd ki dit ça.

Mes mwaisses, zels, i n' è rvegnnut nén. I savnut Bén tertos ewoy ki m' pa lodje. I conoxhnut m' man. A cminçmint, i creyént ki dj' filoutéve. K' avou des parints come ça, dji n' âreu djamây seu esse ossu bon. Tenawete, i gn a co Bén onk ki saye di m' mete on laece, come li cia d' carcul. L' ôte djoû, i m' mete so l' selete, pezanmint, troes cwate côps al filêye, di pus k' i n' fâreut. Po tot fini, i m' rawaite tot ewaré : i fwait : « Bon ! Vint ! » On direut k' ça lyi fwait plaijhi. On djoû ki dj' m' aveu brouyî, il esteut presse a braire. Dj' a Bén veyou a ses ouys k' i m' è voleut come si ça âreut yeu stî di s' difâte da lu.

Mins les pus ewaerés, c' est co mes parints. Cwand dji rçû m' bultén, i m' rawaitnut come si dj' sereu James Bond al tévé. Tchaeke côp, dji sondje a Bernârd ki s' dimande si dj' so Bén da zels. Et si ça s' trove, i sel dimandnut eto. Nosse man a oizou dire on djoû : « Nosse gamén, i tént ça di m' costé. » Ça n' a waire plai a nosse pa : il a levé s' mwin et lyi responde : « Et cisse-lale, ele tént da kî ? »

Tot ratindant, por lu, c' est del crinme ki dj' fouxhe si bon a scole. E prijhon, avou mes bons ponts, i s' recrestêye come on

cok so s'-t ansinî padvant les ôtes prijhôn. Si dazâr dj' a rovî l' bultén, i nd est malåde et m' fote li veye. « Et comint ki dj' va fé, mi, po lzeu mostrer ? Dji m' va passer po cwè ! » Et, i n' rît nén d' ça, savoz, lu !

Dj' esteu ocupé a-z aprinde mi lçon d' inglès, cwand dj' a etindou des bruts padvant l' mājhone. Dj' a radmint racorou al bawete. I gn aveut deus otos. Li cene do grand gableu esteut rivnowe, et gn aveut ene deujhinme, mâ metowe, pa padrî : monsieu Winene, li directeur del sicole ! Cwè çk' i vneut fé vaici ? Minme s' i m' veyeut voltî, ça n' esteut nén èn ome po rire avou lu. Dji sinteu dedja mes orayes tchâfer.

I rawaitént tertos viè l' mājhone. Dji m' a rsaetchî erî del finiesse po les racarwaitî di dpus lon sins m' fé vey. Come dj' esteu so l' gurnî, i n' aveut pont d' risses, mins i vât todi mia tinre mes atotes po cwand dj' end ârè dandjî.

I s' ont metou a pesteler et a bawî âtoû do grand ki hossive si tiesse po dire non. Dji veyeu Bén k' il avént leus niers. Tot d' on côp, monsieu Winene a levé ses bresses Bén hôt, et s' mete a câzer a djesses. A vey les tiesses des ôtes, dji vs garanti k' i n' distribouwéve nén k' des complimentes. Dji vos l' djeure, les gableus, on-z âreut yeu dit des efants a li ptite sicole : i n' aveut nén onk po mouvter. Il a rmoussî dins s'-t oto. Il a co passé s' bresse pâ cwârea, les mostrer avou s' doet levé et lzeu dire ene sacwè k' les a leyî come on pexhon dins ene djâbe di strin ! Dji l' aveu dit, monsieu Winene, c' est on coriant !...

Les gableus ont-st avancî disk' al pire di l' ouxh. Dj' a etindou xhilter. Dji m' a fwait l' pus ptit possible dins m' catchete. Il ont souné ene rude sitampêye, come des malâdes. Il ont corou bouxhî adlé nosse vijhene k' a moussî foû et fé « non » di s' tiesse. Ça m' a rapâjhté !

Su l' côp, il ont ralé so l' voye po forbate inte zels. Li grand a gueuyî come on vexhâd so ls ôtes, divant d' s' aler rashide el plaeece do moirt dins s'-t oto. Il aveut don on tchâfeu po l' ramoennner et c' est li ptit stocaesse k' a dmoré a l' awaite.

III.

- Waw ! Toenne, ewou çki t' es ?

- Benârd, vî strin ! Rissoune mu, dji n' a pupont d' tins so m' cwâte.

- Iva ! A totshûte !

Dji n' m' âreu sepou rastini. I m' faleut raconter tot ça a ene sakî, et Bernârd, dji l' a ddja dit, c' est come mi fré. Et lu, il a on gsm k' est todi tcherdjî a make. Adonpwis, avou lu, nén dandjî d' mete des wants po pleur câzer. Et mi fé sins s' rastini.

Li minne, di telefone – dijhans l' vizreya ki l' fré da nosse man m' aveut dné -, a rxhilté tossu roed.

- Toenne, cwè çki ti m' fotes la ? Cwè çk' i s' passe. Et dabôrd, ewou ess ?

- Dji n' tel pou dire.

- I gn a des *bloûws* ki cachnut après twè dins totes les coines. Dji n' ti raconte nén l' pepete k' i trinnut a leu cou. I deynut k' t' as peté à diâle. Cwè fwaiss, la ?

- Il ont ebarké m' man.

- Djel sai Bén. Li commissaire a tot raconté a m' mame. Monsieur Winene lezî aveut dit ki ns esténs come deus doets del minme mwin. Adon, il ont sondjî k' t' âreus dvou esse adlé nos ! »

- Cwè çk' il ont dit so l' dos di m' man ?

- K' elle aveut scroté ene sacwè dins on grand botike et k' ça n' esteut nén l' prumî côp.

- Ele n' è frè djamây ene boune !

- Come i vlént mete fén a ça, il ont fwait l' tchoi d' el resserer à yoyo come ti pa, et i l' ont metou e gâre... e gârdé a nûwe !

Ça, c' est Bén Bernârd ! Comint n' è nén rire !

- E gârdavuwe, ki t' vous dire ?

Et vla k' on s' pete a rire tos les deus come des sots : gn aveut nén d' cwè, portant.

- Resserêye, cwè !

- Oyi, ene afwaire insi. C' est on moumint a passer houte, mins on fwait todi l' diâle pus noer k' il est, saiss. Ti vous ki dji dmande a m' man ?

- Arestêye avou tes biestreyes ! I gn a nolu ki doet sawè ki dj' t' a telefoné !

Dji m' dismefiyiye do Bernârd. Dj' el voe Bén voltî, mins i n' sait tni s' linwe.

- Cwè vass fé, Toenne ? I paretreut ki t' n' as nén rabroké a t' mâjhône : ewou vass doirmi ?

- T' è fwai nén po ça, dji tîrré Bén m' plan tot seu. Çou ki m' fwait eraedjî, c' est po li scole. Si dj' erva vaila, Monsieur Winene sarè cwè, lu, et les gableus m' vénront apicî !

- Si t' vous Bén, mi, dji vén avou twè, hin ! Mes lçons, ti sais Bén ki dj' m' è passe âjhey mint.

- Oyi k' dj' el sai Bén, mins ça n' est nén possible !

- Alez ! di mu ewou k' t' es. Dji t' apoitrè d' l' amagnî.

- T' è fwai nén, dji t' di ! Ça rote come dji vou. On voerè Bén après. S' i gn a èn oxhea, si les *bloûws* rivegnnut ou s' i gn a do noû, ti m' rapeles à pus roed, hin !

- *No problem !*

- A ! t' as studyî ti inglès !

- Cwè diss la, Toenne ? ! T' es fén sot dins t' tiesse ! Cwè çki dj' end a clicoter, mi, d' l' inglès ?

- Rén, rén, dji djheu ça come ça, la, mi. Bon, come nos avans dit, a torade !

- *Oki !* Dji t' rihoucrè !

Ça sereut Bén l' vrai k' dji n' so nén come èn ôte : lyi câzer di si inglès, adon k' nosse man vint di s' fé ebarker ! I m' doet rmete a on Mârsyin, l' Bernârd.

Dj' a distindou m' gsm. Pôreut vali ki l' flik k' est la edfoû n' l' âye nén etindou xhilter. I gn a waire di tchance, mins mefiyans nos è todi. Pôreut vali eto, ki l' Bernârd sâye tini s' linwe ! Il a l' air castârd come ça, mins, waite on pô k' i sereut ashî inte deus oficîs d' police ! Seur k' i n' è moennreut nén lādje. I tel vont tourner come ene **shûte p. 15**

Nosse Walonreye e l' erî-sâjhon

Boloes arindjîs po ene djournêye âbussons
(foto da Jean-Pierre Van Overmeire)

Tchampions d' totès couleurs (foto da
Lucyin Mahin)

Bouyon : Simwès et tchestea (foto da Jean-
Pierre Van Overmeire)

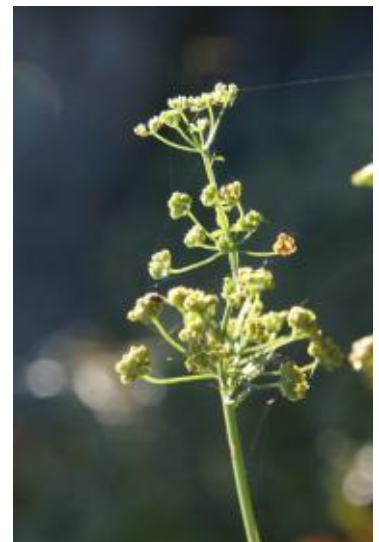

Mouze e l' erî-sâjhon (foto da Georges Sfasie)

tchestele dins on veû a
Crupet. Cweroz î les beas
mots walons shuvants:
bârbakene / palonaedje /
croejhlåde di fniesse (foto
da Jean Cayron)

Fis d' l' Aviedje so ene
ombrelrece (foto da
Jean Cayron)

Ces pådjes cial sont da vosse

Vos î ploz eplaidî des belès fotos e couleur del
Walonreye (del minme sâjhon ki l' limerô del
gazete), oudon-bén des desséns a vey avou
l' walon. I vos nos les fât avoyî on gros moes
divant l' atacmint del sâjhon (metans, e moes
d' nôvimbe po l' ivier 2018-2019).

Imådjes po rire u po tuzer da Jean Goffart

Es' preumî Noyé

Es' deuzième Noyé

Les fiesses ariv'nut. Réfléchis-dèz bèn si vos-afrèz in tchén come cadau à vos-èfants. C' n'est nèn pou l' taper au diåle ou bèn l' abandoner ène miyète pus taurd. C' n'est nèn in " bièsse" djouwèt qu' on tape à l' bernate quand on d' a s' ô !!!

Ès prumî Noyé Ès deujhinme Noyé

Qui vént mindjî à l' maujo?

El bire rafrèdî èyèt l' bårbecûwe cominche à prinde!

Boune djoûrnéye à tèrtous!

Kî vént mindjî e l' mājhon ?

El bire rafrøedit, eyet l' bårbucuwe comince a prinde !

Boune djournêye a tertos !

Les fiesses arivnut. Reflechixhoz bèn si vos ofrixhoz on tchén come cado a vos efants. Ci n' est nèn po l' taper à diåle ou l' abandner ene miete pus târd. Ci n' est nèn on bièsse djouwèt k' on tape al bernate cwand on nd a s' ô.

Dj'é ach'tè in batia à m'feume!

Dji véns djusse di fini d'ès planter. Asteûre, dji ratind qui ça crèche èt qu' i gn-èche dès p'tits ...

Mindjî biyo, c' est bèn...

==>

<== Dj' a atchté on batea a m' feme

Mins pa côps =>

(c' est come dins tot : fât nèn trop egzadjerer dins çk' on mindje, cwè)

Mindjî bio, c'est bèn ...

Mins pacôps, ...

(C'èst come dins tout : faut nèn trop èc. sagèrer dins ç' qu' on mindje qwè!)

**BOUNE
DJOÛRNÉYE
LÈS
COUMARÀDES**

Dji vén djusse di fini d' planter; asteure, dji ratind po k' ça crexhe et k' i gn euxhe des p'tits.

- On n' est nèn des colons, sapinse l' RTBF !
- Bèn seur puski nos stans des coks !

Imådjes po rire riwalnijheyes del Blawete

- Dispoy ki vos m' avoz dné des edoirmants, dji doime tote nute.
- Vos ndè prindoz onk oubén deus ?
- Dj' endè prind nén : dj' elzès dene a mi ome.

- Moman, les dînes ont ele des nenès?
- Mins nonna !
- Bén, dj' a oyou popa dire al meskene k' elle a des pus beas nenè ki s' dîne.

dîne: 1) dinde; 2) copine, maîtresse; (3. fille, fillette).

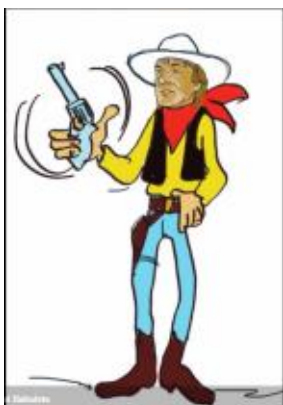

On voet cwand dj' a bevou, mins nén cwand dj' a soe

Kéne coulote va dj' mete, ouy al nute ?

Dinez nos les sâcisses et nouk ni sèrè hagnî !

- Mi ome m' a dné des fleurs; dji m' va dveur taper mes djambes à lådje. - T' as nén d' vâse ?

Nosse Waloneye e waeyén-tins

Lîssin [*Lincent*] : Disfouyâjhe et pietris (fotos da Martine Mahin)

Grigne-dints a Oû-l'-Grand [*Orp-Jauche*] et Mont-Sint-Wubert (fotos da Martine Mahin, Jean Cayron et Lucien Mahin)

Sint-Nicolai
(mins sins croes)
et Hanscroufe
(bén noer come
dintins); mins
sabaye si c' est e
l' Walonreye ?
(fotos da Lucien
Mahin)

plate vôte po sawè cwè. Ça n' est nén des tchampetes, hin, zels ! Avou on tchampete, ti pous co câzer, mins les ôtes, twè !, i t' frént tchire des brocales di seråde ! Il âreut Bén mâlâjhey po tni s' bêtch seré. Po cmincî, i sont tot brâves, mins après i dvegntut tot mwais. I ti dmandnut ene masse di kesses. Ti n' sais cwè responde télmint k' i gn a. Po tot fini, ti comaxhes tes pîs dins tes mintreyes. I fâreut ddja k' i sereut foirt po s' î rtrover dins ses mintes, li Bernârd. Dji wadje k' i lyi frént ratchî l' boket so waire di tins.

Come dji n' saveu pus cwè fé, dj' a prins m' live di djeyografeye. Ça sereut todi ene luçon d' aprinje. Bernârd m' âreut yeu veyou, avou m' tiesse plonkêye dissu l' Afrike, i m' âreut co yeu prins po on sot. Et la, tot d' on còp, dj' a veyou k' dji n' saveu pus lére. I fjheut câzu noer.

Dj' a ralé al bawete. Li ptit gableu et Rodjî câzént eshonne so l' coû, al l' loumire di veye. Il aveut levé l' capot di s'-t oto po mostrer ene sacwè a l' ôte. Li Rodjî, cwand i pout câzer di s'-t oto, i dvént peté boirgnasse. I ndè pout dvizer des eures à long. L' ôte djoû, il a mostré a nosse man comint k' il aveut rdressî l' pare-tchok di drî. Ele s' a dit k' ça n' è finireut djamây. Et leye, les otos, c' est come s' on lyi câzreut di s' prumire faxhete. Mins avou totes les djins ki n' nos voeynut ddja nén trop voltî dins l' vijhnâve, ça valeut les

poennes di prinde pacyince et nel nén rinde pus sot k' i n' esteut.

Ça m' a mouwé d' sondjî a leye, moman. Dji m' a dmandé çou ki ns ârens fwait s' elle âreut yeu stî la.

Est çk' elle esteut resserêye come Bernârd mi l' aveut dit ? Les vârènes ! I n' polént mâ, zels, di sawè çou k' c' esteut di n' nén awè ene seule mastoke e s' potche. Mi man, ça n' est nén des ôrreyes k' ele va scroter, c' est d' l' amagnî po s' gamén ! Dji n' sereu nén la, dji wadje ki tot ça n' sereut nén arivé. Dj' a sintou k' i m' faleut târdjî d' sondjî a nosse man, sins cwè, dj' m' aléve rimete a tchoûler !

Come li gableu end aveut po ene rude hapêye avou l' Rodjî, dj' end a profité po drovi l' trape et ridischinde al valêye. Dj' a moussî dins l' coujhene, po vey s' i n' dimoréve nén ene miete d' amagnî dins les dresses.

Nén âjhey dins l' noer.

Dj' a rgripé avou do pwin, do boure di coxhe et deus bananes. Asteure, dj' aveu d' cwè sotni mi stoumak.

Dji n' aveu nén co avalé l' mitan di m' banane cwand dj' a tchai edoirmou...

(a shuve)

Jacques Desmet, novele
k' a fwait prumî pris al
bate des Scrijheus do
Cinte, El Lovire, 2016.

Awè peu di s'-t ombre

Avou m' popa nos esténs so l' voye po rivni a nosse mājhone.

Nos rivnéns a pî, sins lampe, di dlé mon m' parén et m' marene ki dmorént al copete.

Il esteut târd à niût po on ptit gamén come mi di cwate ou cénk ans.

I fjheut foirt noer et dj' aveu peu del noereur.

Li voye esteut stroete et, di tchaeke costé, gn aveut ene hâye pus grande ki nozôtes.

Di ç' tins la, didins on ptit viyaedje, i n' aveut waire di lampes so les voyes. Kécfeye ene tos les deus postes.

C' esteut l' ivier. Li vint shofléve a rlaye et schoyeut les coxhes del hâye, ki fjhént pinsen a des bresses ki vos vòrént apicî.

E rotant, dji veyeu, al tere padvant mi, ene sakî ki rotéve ossu.

I grandixheut po divni foirt grand. Ene miete après, i n' esteut pus la. Mins, e waitant à dzeu d' mi spale, djel riveyeu padrî mi, ossu grand k' il esteut enawaire padvant.

Adon, dji l' a veyou divni tot ptit et adon m' dispasser.

Dj' a târdjî tot court, et il a târdjî ossu.

Crenodidju ! dji m' ti va spotchî avou mes pîs.

Dj' a sayî, mins ça n' lyi a rén fwait.
Cwand c' est k' dji m' a metou a cori, il
alève ossu rade ki mi, sins m' lâchî
d' ene simele. Padvant, padrî ! Dj' esteu
foû d' alinne mins il esteut todi la.

Dji triyanéve di peu et dji m' a metou a
braire.

Èm popa n' esteut nén lon erî. Avou ses
grandès djambes, il a yeu rade fwait di
m' ratraper.

- Cwè avoz ? dit-st i. Pocwè est çki vos
breyoz insi ?

- Dj' a peu di çt ome la ki m' shût tot
l' tins ! lyi a dj' respondou.

- N' euxhoz nén peu ! dit-st i. Ci n' est
k' veste ombe ki vos shût. C' est a caze
di ces fayêyès lampes la so les posteaes.

- Dinez m' vosse mwin » a-t i co dit.

Il aveut ene grosse mwin d' cinsî bén
tchôte. Dji n' l' a pu lâchî disca no
mâjhône.

Li djoû d' âjourdu, les efants n' ont pus
peu so les voyes al nute ca i n' rotnut
pus a pî. I sont todi e-n oto.

*Michel Marius d' amon Julepierre, li 24 di
djanvî 2018*

Po ene haeyève viye djonne feye

I.

Dvant k' ti n' arives, on esteut bén ;
On n' s' aplève nén « Pansâds » po rén ;
On profitéve del veje sins s' traecassî

Asteure, tot ça est bén fini

T' as tot rpondou e vert-di-gris
Nos stans rvinous do tins des Nazis.
Politike nén droet dins ses botes,
Ti nos l' moennes avou ene carote ;
Eyet vo t' la no chefe « conkestapote ».

Dispu k' t' es-st al tiesse del Police
On nd a vraiymint s' sô d' tos tes vices.
Ti nos ramasses et nos sketer po deus
pastisses

Dju ! k' c' est trisse !

Mins fât ki t' sâyes bén, m' viye djonne feye
Mi mwaijhe meskene, fayêye tchîpeye,
K' avou t' kepi,
T' n' es nén pus djinteye.

II.

Et tos les Schmidt k' on inméve bén,
Ti nos les traites come des pôves tchéns.

T' les arinnes po les fé ndaler;

Nos bons tchampetes n' ont pus l' morâl

On les va rtrover dins l' canâl

Et ti ti rtrovrès co dins l' djournâ.

Ti nos les brijhes, ti nos les broyes;

Ti les tipes come tes vîs sex-toys.

Po les candjî pa des droles di coboys.

Dins leu-z otos, des vraiys Fangio

Ki n' cachèt k' a fé l' rodeyo

Et vôrént bén serer nos caboulots,

Binde di sots !

Mins fât k' ti sâyes bén m' viye djonne feye

Mi mwaijhe meskene, vraiye araedje

K' avou leus kepis,

N' sont nén foirt polis.

Ti t' prinds vraiymint po ene atlete

Minme si ti rshonnes à gros Tchebete

Et tos tes velos, paret k' ti les sketes.

Gn a pont d' avance a t' fé souwer

A pedaler, a t' fé crever

Po l' meyeu del veje, passer a costé.

O ! tot çk' on est presse a ofri

À ci ki t' frè discovri

Ene sacwè d' bon k' on lome plaiji !

On lyi rmetrè ene bele medaye

À ci ou al cene ki srè d' taeye

A t' mete les ârteas e-n evantay.

Ké guindaye !

(shûte p. 5)

Vincent Delire, e moes d' djulete 2018

*(tchanson-fâre del sitroete plake ki
parexhrè bénrade; si vos vloz fé do micro-
aspalaedje po, loukîz p. 2)*

**Tote rishonnance avou des djins k' ont viké u ki vicnut co sereut l' peur frut di vosse
mâdjinaçion. Gn a dpus d' on tchvâ k' on lome Baron, et dpus d' ene cavale, Mazete.**

Muzé às viyès usteyes

Li Ståve des Boûs

Dins li ptit viyaedje di Locbierné, a ene pixheye di Wene, mins dins on cou-d'-saetch wice ki ti n' î avindreus nén pa tins d' waerglaece, on ptit muzé avou toplin des trezôrs del veye di davance.

L' istwere kimince avou Jules Hurdebise, li djoû la k' il a s' pansion. I n' vout nén leyî toumer e-n ene blesse li vî ståve la k' lodjént ses boûs. Ni taper às riketes totes des viyès usteyes did divintins k' il aveut ramexhné di håre et d' hote. Il a l' avizance di monter on muzé dins li ståve des boûs. On muzé ki poitrè ç' no la minme.

Trop di succès

Gn a télmint a fé, et l' coleccion est si interessante k' i doet ahiver ene Soce Nén Recwârlante [ASBL] po-z aveur des subsides, et des aidantes po arindjî l' muzé a môde di djin. Wayaway ! Finâlmint, li consej del SNR decide di fé bager l' muzé dins ene bele sâle del comene di Wene. Tchâfêye e l' ivier et rneteye pa les ovrîs del comene ! Ké succès po nost ome ! Kéne corone di lawris ! Oyi, saiss, mins ene corone mo pezante a poirter, ca nosse Djule n' esteut nén dacoird po-z ebager li Ståve des Boûs foû do... ståve di ses boûs.

Cwè fé do vrai sitåve?

Bén tot biesmint wârdér ene pitite coleccion des usteyes, et des aheses. Et tuzer a ene pitite coine po l' istwere del contrêye. Ey eplaidî ene gazete, todî avou l' minme no. Nos î

avéns ddja rprins l' ârtike so les marixhås k' esteut e l' minme pådje 17 des Rantoeles 85 et 86.

Coine do laecea

À prumî astaedje a droete e-z intrant, vos avoz l' coine « laecea ». Les djusses di taexhon (potreye), les coloes (coleû, colwè, couloû) avou l' dobe gril et les papîs po ritni les mannestés [filtres].

Avou l' laecea, on fwait do boure. Li prumire usteye, c' est ene taile à betch k' on lome li « cramoe » (crameû). On î leye rispoizer l' laecea ene nute, ey adon, li crinme monter à dzeu. Mins çou ki dji n' saveu nén, c' est ki cwand on l' vude, c' est li scamé laecea k' eva på betch, et l' crinme ki demeure

dins l' taile (dji contève ki c' esteut l' contråve).

Cwand t' as l' crinme, ti n' es nén co al taeye às fraijhes [au bout de tes peines]. El fât co bate.

Li pus viye des batroûles [baratte], c' est l' cene avou ene

Dins leu rvuwe, les cis do Ståve des Boûs eplaidnut voltî des viyès tchansons e walon. Jean-Marie H. nos tchante on boket so les djusses

Tchanson so les djusses

Si tchén mi cnoxhe come si mwaisse;

I n' a wåde di hawer sor mi.

Ca c' est mi ki ramoenne les djusses

Da m' pitite martchande di laecea (2 côps)

piyote [pilon] k' i faleut lever et baxhî disca tant ki l' boure soeye vinou.

Après, on a yeu les bûteas avou ene manike k' i faleut tourner al mwin... todî disk' à moumint k' on oyeut wachoter l' batroûlêye, çou ki vleut dire ki l' boure aveut vnou. Après çoula, gn a yeu les serenes à moteur.

Dimey sitî

Adon-pwis, nosse guide nos mostere ene muzeure à grin ki valeut on dimey

sitî. I n' sait pus kibén k' ça valeut come lites di dinrêye, mins il a co sovance des paroles di s' pere tot mostrant l' ahesse: « la on n' mé stî ».

Shuvant ene vizite d' on gaztî del Rantoele li 4 di mâss 2018, guidêye pa Jean-Marie Hurdebise, si feme Denise et leu fi Lionel.

Tchanson e walon

Dji so sot des Crapâdes

Ca leu no e francès « La Crapaude » pôreut fé pinser k' on a-st a fé a ene miere djin. Neni valet !

Cwate djonnes et spitantès comeres po spâmer vos orayes.

Vinoz les vey, les schoûter ! Vos n' les roveyroz djamây ca vos vicroz ene shijhe foirt plaijhante.

Seulmint cwate tchereyes, ene tâve, leus doets, leus pougns, leus keutes, leus pîs et sortot leus vwès. Evoye po on concert di prumî tchoi !

Waitîz ! c' est Charlotte ki louke e l' air po rçure li « la » des andjes; ele lezî sorît. Padzeu s' massale, li diyapazon po si e cas les

andjes si brouyrént. On s' trompe Bén sins boere !

Ey adon, Pascale ki n' ratind ki l' prumîre note po s' kitaper, potchî, danser al mezeure, soriyante (Li ptite sori ki danse). On voet do côp k' elle est voltî e s' plaeece å mitan des ôtes.

I gn a co Mareye ki hagne dins les ritourneles, grete et bouxhe sol tâve di tchinne avou plaijhi po dner li mzeure âzès tchansons (Tins d' è raler, tins d' è raler...)

Et pu Sabine : ele vos kekeye li cour et les orayes di s' claire vwès (mins Mossieu, vos estoz drole, leyîz m' vaici addé mes bedots...)

Vormint, elle ont-st emantchê ene afwaire come on n' a nèn co veyou ni voci ni pus lon.

Ziré di Bhogne (Pogne), li 25 di djulete 2018

Ene viye tchanson e walon so les râbosses

Les râbosses, sapinse å scrijheu, c' est ene ronde mitche avou ene peme didins.

Joëlle Spierkel tot fjhant des ocupaedjes e walon sol tinme di l' erî-sâjhon, touma - sins s' fé mâ - so ç' vî tecse la, et nos l' evoyî pol mete dins l' Rantoele. Et motoit les Crapâdes endè fé ene di leus novelès tchansons.

Li prumî coplet anonce li tinme : — *Dji m' va-t assayî d' tchanter / Çou k' on lome râbosse / Dji pinse k' on pout Bén vanter / Li ptite come li grosse / Ni vs shonne-t i nèn k' l' ome est rond / Dispu l' tiesse disk' âs talons / Tchantans les râbosses, moncuzén / Tchantans les râbosses.*

I porshût insi so l' idêye del rondeur : — *Sol tere, tot çki s' arondit / A l' figure d' ene bosse / Si l' monde est come on nos l' dit / C' est ene vraiye râbosse / Les bronspotes et les gros pots / Ont des panses come des magots / Tchantans...*

Et l' istwere del peme: — *Moman Eve et pere Adan / Ont sayî del peme / I n' savént nèn k' el codant / C' esteut l' moirt di l' ome / Avou nosse prumî petchî / On freut ene râbosse ossu / ...*

C' est l' vinte divant l' tâve / Cwand on vos disbotche do bon / K' on va cweri e l' câve / Po-z esse Bén gaiy et Bén rond, / On s' è prind disk' à minton. / ...

Les Râbosses. (1)

Ain : *Vivent les cottereuses!*

Allégro.

Ji m'vas t'as - sai - i d'chan - ter Ci qu'on
nomme rô - bos - se, Ji peins qu'on pout bein van-
ter Li ptite comme li gros - se: Ni v'choune-
t-i' nein qu' l'homme est rond Dis-pou l'tiesse jus-qu'au ta-
lon? Chan-tans les rô-bos-ses, Mon cou - sin. Chan-tans
les rô - bos - ses.

Alans ! Cuzéns et neveux / Bevens tant k' ça gosse / Nos estans tos bons beveus / Flancans nos ene bosse ! / Et vos k' est si bea et rond, / Bacusse, boutez nos dsu l' ton / ...

Shuvant les djoûs et l' sâjhon / Nost apeti candje / On n' pout todi esse gârçon / Dj' è tén ene e m' mantche / On bijou vraiymint tot rond / Dispu l' tiesse disk' à talon / ...

Al dicâce on danse e rond / À son del muzike / On sere li mwin di s' tindron / Pus târd, on s' esplike / Et po ki l' monde deure todi, / on s' mareye, on s' arondit / Tchantans les râbosses,

moncuzén / Tchantans les râbosses.

Mins après, ça n' a pus brâmint âk a vey : — *Ewou çk' on-z est bea gârçon ? /*

Novea live avou do walon

On tapeu d' baguete

Cwand d'ja rèscontré ciste-ome-là, po lî pôzer dès kèstions â d'fêt do timps passé (là k' dju scriyéve mu lîve so Camile Gaspârd), i m'a dit d'on côp : « Â bin on freût bin on lîve sor mi avou ! » .

Bè ây, kî n' kunot nin Marcèl Janpière amon nos-ôtes ? Lu vèye d'on-ome insi, « c'è-st-on-afêre incrwayâbe ! », come i repète co vol'tî. I falève s'enn'ocuper on djoû, i falève miner l'ankête èt sây du comprinde kumint il ènnè-st-arivé à fé tos cès p'tits « mirâkes » ku lès djins contèt hâr èt hote. C'èst çou k' d'ja fêt tot scriyant « *Marcel Jeanpierre, sourcier d'Ardenne - Les exploits d'un chercheur d'ondes* »...

L'ome

Marcèl Janpière a v'ni â monde è 1924 avou on don : i è-st-ipèrsansibe à l'èlèctricité. D'â lon, i v' pout détècter on problèm à-n-one p'rise du tère ou v's-ac'sègni on-aparèy k'èmacrale lu manèdje.

I r'sint lès-ondes, direût-on : cisses dès-antènes, du l'êwe, dès bonès pîres, dès mâlès plèces èt minme... cisses dès djins ! Çoulà l'a miné à duv'ni *sourcier*, à « taper l' baguète » come on dit, po lès particuliers, po lès comeunes èt po lès intérprîhes come Spa Monopole.

Mâdjinoz-v' ku, tot-èstant cinsî, noste ome a voyèdji sawants côps an-avion à l'ètrandjîr po trouver lès plèces tot là k'i-gn-a d' l'êwe po beûre ou po fé dès limonâdes. Avou s' baguète, i pout dire d'avance lu porfondeûr k'i fât fé on pus', kubin d'êwe i dinrè à l'eûre, su tcholéûr, s'èle èst spitante ou plate, s'èle a do fièr, etc.

Dès pus', i nn'a fêt fé dès cintin.nes tot-avâ l' Bèljike avou l' sôciété Moors-Marichal.

Ôte tchwè k' l'êwe

Tot-ovrant, il a bin vèyou k'i polève sinti tot çou ki radiye duzos l' tère èt ki fêt co bin k'on n' dwèrt nin, k'on èst mâhêti ou k'on apice totes sôres du maladiyes. C'èst çoulà k'on loume lu « radiestéziye ».

Ça fêt, pidjote à midjote, il a k'minci à-z aler d'vins lès manèdjes po r'pèrer lès corants d'êwe ki passèt d'zos, po dire wice k'i-gn-a dès piètes èlèctrikes, po tchessi lès ondes nocives, à l' fi po dire wice k'i fât mète su bêdrèye, on mu-reû, one lampe - èt tot çou ku l' môdèrnité nos-a aminé - po n' nin s' dustrûre câze dès-ondes ku cès agayons-là èvoyèt tot-avâ.

Asteûre, il èst tél'mint afêti d' capter tot çoulà k'i n' a minme pus mèzâhe du baguète : i prind s' min, i louke èt i v' dit d'on côp çou k'i n' va nin !

Avou l' pandule

Vès 1976, Marcèl Janpière a ataké à travayer avou l' pandule èt, di-st-i, « ça a stou brâmint pus-âhi ».

Lu pandule lî dit tot çou k'i vout à 'ne èsblawihante vitèsse ! Et pwis, avou l' pandule, i n'a nin dandji d'aler so plèce : on pout ovrier tot d'morant o s' manèdje, à l' tâve, èt cwèri so on plan. Tot' si èwèrant k' çoulà parèhe, ça rote câzi ossi bin k' tot tapant l' baguète djusse â d'zeûr du çou k'on cwîre.

Ca çou k'i fêt avou l'êwe, i l' pout co fé avou nimportu cwè : on-afêre k'on-z-a pièrdou par ègzimpe. Kubin d' portufeûyes, du clés, d' ronds d' marièdje n'a-t-i nin r'trové come çoulà, don ? Et co parèy avou l' bisteû ki s' sâve co bin oute dès balièdjes, lès tchins

d' tchèsse ki s' pièrdèt bin lon, èt minme lès djins k'ont kéke fi idé d' s'aler tower wice k'il èst malâhi du r'trové leû cwèrp...

Cwantes côps n'a-t-i nin èdi dès djins po r' trouver çou k'on l'zî aveût hapé ? Tot d'nant dès pisses ca i n' polève du d'nonci nouk ! Et po r'trover l' pôve djint k'aveût stou anl'vé, ou apici on moudreû, c'èsteût co Marcèl ku l' police vunève trover.

Come ribouteû

Anfin, Marcèl Janpière n'èst nin seûl'mint on-as' du l' baguète èt on clapant radiesté-zisse, c'èst co pôr on sogneû come on 'nnè veût wêre : on « r'bouteûs », come on dit. Duspôye èstant tot p'tit, i k'nohe lu manière du r'haper lès djins èt lès bièsses avou dès « s'crèts » èt dès signèdjes. Lès s'crèts, c'èst dès priyîres, ac'pagntés d' djèsses, k'ont l' pouvêr du r'wèri lès djints.

Lès signèdjes, c'èst dès signes du creû k'i fât fé so lès plâyes, po r'bouter l' mâ foû do cwèrp. Kékes côps, i fât houki l'ède d'on sint, s' rap'ler dès pas-sèdjes du l' Bibe èt minme fé dès nouvînes.

Ça rote câzi à tos lès côps, ku lès djins vunèhe adrè Marcèl ou k'i l' houkèhe du bin lon par téléphone, k'èle sèpèhe k'i travaye sor zèles ou bin neni (come cwand one ôte djint du-mande por zèles), k'èle î crèyèhe ou k'èle n'î ètindèhe rin (come lès-èfants èt l' bisteû).

Et sin s' fé pây bin sûr, ca tot çoulà, i l' fât fé avou s' coûr, por « altruwisse ».

Ây, c'ènn'è-st-insi èt nosse Marcèl nu manke nin 'ne ocâz-ion d' taper so l' clâ, tot d'hant k'i fât creûre, k'i fât priyi èt k'i n'a k' çou-là d' veûr. Su **shûte p. 21**

Fiesse às lingaedjes walons 2018

Les lieux-dits d' nos tayons

So les 15 pordjets - et co hay - prezintés a Nameur di l' après-nonne do 18 di may, endè vla onk resppliké avou ca et ma.

Dins l' Bote do Hinnot, on cåze co voltî no vî lingaedje. Po wårder çoula, nos avéns respondou a l' Federacion Walonreye-Brussele po travayî so les vîs nos d' plaeece do viyaedje.

L' escole Sint-Louwis d' Chevri [Sevry] et l' escole Sint-Djôzef di Rance ont cachî après des djins ki savént co comint on djheut, dintins, divant k' i n' euxhe des nos d' rowe.

Les efants estént e 3inme, 4inme, 5inme et 6inme primaire.

Les mwaistresses des deus escoles n' ont nén travayî eshonne. Eyet les rcwe-raedjes ont stî foirt diferins.

A Chevri, les efants ont cachî dins des vîs lives, des viyès cwâtes di djeyografeye. Eyet avou çoula, il ont cachî a rmete çou k' il avént discovrou so les rowes do viyaedje. Eyet gn a kékes grandès djins ki les ont aspalé po ki ça fouxhe bèn djusse.

A l' escole Sint-Djôzef, les efants ont stî vir des pus vîs et ont cåzé avou yeusses po sawè comint on djheut dins leu djonne tins.

Come a l' escole Sint-Louwis il ont cachî çki ça voleut dire.

Il ont rsitouwé tot çoula so ene cwâte [carte] do viyaedje avou des vîs portraits prins so ces plaeces la.

Ene espôzucion po montrer tot çoula às djins a stî arindjeyé. El mateur et les escabins [échevins] ont dné leu-z acoird po k' on rmete des plakes avou les vîs nos dins les rowes.

El grope des Patwezans a aidî

les efants po fé on live avou tot çk' il ont discovrou.

Po les efants, ça a stî ene manire di discovri l' istwere di leu viyaedje et di rcåzer no pârler.

A Chevri, ça a stî pus åjhey, ca l' mwaistresse cåze co no langue. Elle est do viyaedje.

A Rance, ene miete pus málåjhey ca l' mwaistresse ni cåze nén no pârler. Ele n' est nén did par ci.

Ça n' espaitche nén k' elle a stî foirt binåjhe di l' ovraedje.

Po les efants, c' esteut ene bele sacwè. Il avént ddja fwait ene fiesse ou çk' il avént dit des powezeyes dins no lingaedje et raconter des fâves.

Et deus d' yeusses ont rcominçî divant totes les djins rashonnêyes a Nameur.

Michèle Herlin, li 27 d' awousse 2018.

Teyâte e walon : dramatike di Veskeveye

C' est å troejhinme còp k' on voet les mwaisses

Il avént ddja stî al Cope do Rwè e 2016 et fé troejhinmes ; pu e 2017 et fé deujhinmes; ciste anêye cial, c' esteut l' « còp ki pete et ki n' crake nén ». Et s' wangnît i l' cope !

C' esteut l' deujhinme còp k' i djouwént do Feydeau, on scrijheu d' pîces francès do 20inme sieke. Ci còp ci avou ene comedeye ki s' lomève « L' otel est rimpli ». C' est do moens li plakete k' i gn aveut sol candlete al riçujhinne [comptoir de la réception].

Paski pocwè ? Come dins bràmint des vodviles di ces trevéns la, c' est ene feme ki profite ki si

ome est evoye po des moes (i boute dins on somarén) po « rmagnî ene samwinne di blanc pwin » [passer une nouvelle lune de miel] avou si amrê, on cineyasse di Paris (li sinne si passe e l' Coisse d' Azur). Et lu dire a s' feme k' i boute come on nûton, et k' il est lodjî dins on ptit otel la k' on est so-

gnî às ptits agnons.

Disk' å djoû ki l' feme anonce k' ele va vni rtrover si ome et profiter eto do miloutaedje. N' a pus k' a fé les cwanses ki c' est on vrai otel.

Ene sacwè di rlevåve [remarquable] : pol prumî còp, li mwaisse del djowe, Georges Lesuisse, va djâzer ene miete e walon dins on sketch d' adrovaedje ki raconte l' istwere del dramatike, ahivêye e 1988 pa Willy Leroy et moennêye asteure pa Maxime Lagasse, on comedyin d' 25, 30 ans.

don, il l' tint do Bon Diu èt sins l' fwèce du l' priyîre, di-st-i, i n' freût djà rin ! Du tote manîre, c'èst l' minme câzi afêre po tos lès r'bouteûs d'amon nos-ôtes : il ont dèss priyîres po-z-arèter l' song', po apâh'ter lès broûlores, r'wèri lès maladîes d' pê, lès doleûrs après lès-opèrâcions, lès mâs d' vinte, lès mâs d' dints, lès mâs d'ûs, lès twèrtchihédjes, etc.

C'èst tot çoulà k' dj'a studiye po fé l' lîve so Marcèl Janpière èt k' dj'èsplike do mi possibe d'vant d' prezinter l' pèrsonédje. Dju conte su vèye, kumint tot çoulà a-st-arivé, kumint il a-st-avou sès s'crèts, kumint il a stou treûs còps bouhi du l' tonîre, kumint k'il a trové lès-êwes du Bru,... Pwis, i-gn-a-st-a pô près 300 pâdjes du copin'rye è walon. Ây pace ku noste ome djâze co l' bon walon, pusk'il a stou ac'lèvé è walon à Éssômont (comeune dèss Treûs-Ponts). Et por mi,

l' walon, c'è-st-one passion ! Cwand k'on lét çoulà, on s' creûreût vrêmint come à l' sîze, du d'vins l' tîmps, wice k'on grand-père conte su vèye à su p'tit-fi ! Et dju v's-acèrtinèye k'i-gn-a d' cwè fruzi, tot djâzant d' « sourcellerie », come duvins lès-istwères du macrê ! Adon-pwis dj'a rassonlé totes sôres du tèmonédjes du djins k'on stou vèy Marcèl Janpière. I r'çûhéve dèss dîhin.nes du còps d' tèlephone par djoû, so cwarante an d' cârîre ! Anfin, à l' fin do lîve, dju prezinte on-ovrédje ku dj'a fêt so l'istwère du l' radiestézîye, wice ku dj' conte kumint, d'vins l'Antikité, on ad'vinéve dèdjà avou dèss bokèts d' bwè, pocwè on djâze du « baguète majike », kumint ovrînt lès prumîs baguèteûs an Al'magne à 15îme siéke, cwand k'on-z-a d'hovri l' pandule, çou k'ennè pinséve l'Eglîhe tot fant k' lès curés èstint co lès pus fwèrts

po d'hovri totes sôres d'afêres à dèss mèyes du kilomètes, etc. Vos p'loz lére dèss bokèts èt saveûr kumint ruçûre lu lîve tot-z-alant so www.memoires-ardennaises.be. Vos p'loz ossu m'èvoyi on corî à info@memoires-ardennaises.be ou tot m'houkant à 0475/33 71 24. Lu lîve fêt 550 pâdjes - c'èst vrêmint l' minme ku l' prumî - , avou one nawèye ruliyoure. I costèye 30 eûros (+6 s'i fât l'èvoy po l' Posse). Merci dèdjà d'enne djâzer âtou d' vos. Dju v's sohète tot plin do plèzîr tot d'hovrant l' vèye èt lès sèzihants pouvwèrs d'à Marcèl Janpière, k'èst por mi lu Walon lu pus-« ôtantike » k'i m'a stou d'né d' rèscontrer.

Jean-Philippe Legrand, li 16 d' awousse 2018 (tot wârdant l' accint d' après Stâvleu)

Letes di cibernaivieus

Christophe Vlamincx : *Vous le saviez peut-être, mais j'ai été agréablement surpris de voir que l'application de clavier GBoard de Google supporte maintenant le wallon refondu.*

Response : Oufiti ! On sutifone ki sait djâzer walon ! Vive nozôtes et les tchéns d' tchere-rete ! Ci n' âreut måy sitî

possibe sins li relijhaedje d' on côde ISO pol walon, (loukîz l' Rantoele 86). Et les scrijhaedjes sol Wikipedia. Merci les Rantoeûs.

Scrijhaedjes del Rantoele-papî

Djозé Schoovaerts : Faut des bons ouy po polu lire nosse gazete.

Jean-Paul Pirson : Est-ce dèl fâte a l' canicule ? Dji n'è sé rin. Toudi èst-ce t'i ki lès scrijhaedjes dèl Rantoele L°86 ri-çu dièrin.nemint sont câzi îlizibes : lès caractères dèss lètes sont ossi pâles ki lès massales d'onk k'èst dins lès

transes ou, dè mons, prêt' a r'nârdér !

Tos lès ègzamplères sont-i parèys ?

Vos n'y èstèz bin sûr po rin èt, tot ârtisse ki vos èstèz, sâf mirâke, vos n' pôrez rin y candjêr...

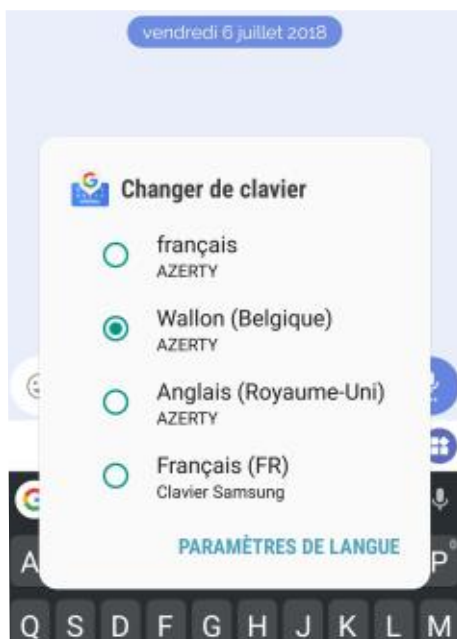
Ci n'èst nin grâve. Dihans ki c'èst damadje ca, come chake còp, dji m' rafieûs dè discouvri tos vos bès ârtikes.

Â plèzîr dè lire pus âhèyemint li L° 87 ratindou di l'êrîre-sâhon.

Frankès pougnèyes.

Christian Thirion : on-z-a malahèye di lére (lès scriédjes sont turtos blank-mwèrts)

Response : Oyi, gn a yeu on pû e djeu. Dji waitans si c' est les mwaissès fontes (ki l' programe aspougneu d' tecse nos a oblidi di rcandji) u ôte tchoi. Ci sereut li manke di tcherdjaedje des fontes so l' aspougneu d' PDF.

Les crakes dal Blawete

Pocwè a-t i vnou ?

Al vesprêye, Matî, k' aveut tcherwé tote li djournêye ezès tchamps, rintere al cinse et trove si feme tote cou dzeu, cou dzo el coujhene.

- Mondju Mareye ! k' ass po on vizaedje ? T' as plin d' four divins les tchveas ! Ki t' a-t i arivé ? To shonnes ni pus tni so tes djambes !

- Matî, Matî ! i n a-st èn ome k' a vnou cial cwand dj' esteu tote seule et k' a rintré el coujhene. On grand foirt gayârd ki m' a fwait si télmint sogne ki dji n' poleu pus djâzer.

- Et lu, djâzeut i ?

- Nonna, i n' a rén dit. Il a magnî les tâtes et bevou ene djate di cafè ki dj' aveu fwait por twè !

- Nodidju ! Sins rén dire ?

- Sins rén dire, Matî ! Mondju ! ki dj' a-st avou sogne !

- Et adon-pwis ?

- I m' a-st apougnî pa les deus mwins, i m' a strindou disconté di lu et rabressî et tchoufté si foirt, ki dji n' poleu pus respirer !

- Sins rén dire ?

- Neni ! Et pu adon, i m' a haetchî e stâve pa les tchveas et i m' a dismoussî !

- Et i n' dijheut todi rén ?

- Rén ! I m' a couÛchî e four et i m' a cougnî troes côps !

- Nodidju ! Tot çoula sins rén dire ?

- Nonna, Matî ! Cwand c' est k' il a-st oyou vos tchvâs ki rintrént, il a corou evoye sins dire ârvey ni merci tot m' leyant la, e four, come dj' esteu,... tote nowe et si télmint nâjheye, ki dji so tote makêye !

- Bén nodihu, vola surmint on drole ! On n' sâre mây çou ki voleut, adon !

Conteuse di coyés ?

Li vî Djhan et Louwis sont-st ashious a costé onk di l' ôte e busse po-z aler Plaece Sint-Lambiet a Lidje, et Louwis s' a metou a lådje. Et come si brayete est drovowe, on lyi voet on coyon.

Ça fwait k' li bâshele divant lu divént tote rodje cwand c' est k' ele voet çoula et k' ele dit tot douçmint : « Monsieur, vosse tiesticule ! » Adon Louwis, ki n' ôt pus bén clair, dimande â vî Djhan : « Ki dit-st ele, li bâshele ? » Et Djhan : « Dji n' sai nén, mi. Dji n' a nén foirt bén oyou nén pus ! »

Mins l' bâshele ratake padrî s' mwin :

« Monsieur, vosse tiesticule ! » Louwis n' a todi rén compris, et on pô pus lon, vola l' busse ki fwait ahote et l' djonne feye ki mousse foû. Adon Louwis dmande a vî Djhan : « Mins k' a t- ele dit al fén des contes ? » « Dji croe k' elle a djâzé d' « tiesticure » dit-st i Djhan « Cwè est ç' po ene sacwè, ça ? » « Leyîz çoula po ene bounete a Matî, don, Louwis, c' est co surmint ene coye ou l' ôte ! »

Li ci al canadyinne

I fwait câzu nute cwand c' est k' Djôzef, k' est mostreu d' oûsse, et ki rote e l' Ârdene avou s' biesse dispoy timpe a matén et k' est bén nâjhi, voet ene pitite cinse so li dzeu d' on ptit viyaedje. Et come i s' dit k' i n' arivrè nén pus lon ouy, i va toker a l'ouxh et dmander po passer l' nute al cinse.

Mins l' cinsî n' est nén foirt dacoird d' aveur èn oûsse e s' mâjhone et cwand c' est k' Djôzef mete e-n avant d' leyî doirmi l' oûsse e stâve, c' est co pé, paski l' cinsî a trop sogne po ses vatches.

Adon, on s' mete dacoird po k' Djôzef et l' oûsse alexhe doirmi el tchambe del meskene. Mins, l' cinsî lyi dit : « Atincion, don, valet, li siervante doime dedja, leyîz l' trankile paski dji fwai les fours dimwin al pikete do djoû, et dj' end a foirt mezâjhe. Ni l' alez nén potchî et l' fé najheye cisse nute ! »

Et vola k' â matén, cwand l' cinsî voet ariver l' meskene, k' est ene grande vigreuse bâshele di dijh-nouv ans, i comprind todroet k' ele ni tént pus so ses djambes. Ça fwait k' i s' mavele so Djôzef pask' i croet k' il a potchî l' siervante tote nute. Mins l' siervante, leye, lyi dit : « Ci n' est nén lu, savoz, mwaisse, c' est s' camaeråde avou s' grosse canadyinne ! »

Ça n' si lome nén insi

I n a foirt lontins k' Houbert hante avou Trinete et, po passer l' shijhe, il ont decidé d' aler â cinema.

Cwand i sont bén ashious et k' il ont tchoufté on pô, Houbert drove si brayete tot douçmint, sins fé les cwanses di rén, et mete li mwin di s' crapåde so si usteye.

Adon leye : « Houbert ! vos n' avoz nole pudeur ? »

Et lu : « O neni, Trinete, dji n' a k' cisse-ciale »

Christian Thirion, li 8 d' awousse 2018

L' ABERTEKE

Copinreyes

Copinreye di Bastogne

Tåves di rcåzedje e walon tos les 3es londis do moes.

Racsegnes: Claudine Voz claudinevoz@hotmail.com

Copinreye di Libin

Tåvlêye di rcåzeus d' walon moennêye pa Jean-Marie Otjacques. Li dierin vénrdi do moes di 2 eures a 4 eures di l' après-nonne al mâjhon d' viyaedje di Libin (sol dilé d' l' egljhe). Racsegnes: Emilie Lecuivre, Culture Haute-Lesse: 061 413 391 et 0498 172 467

Caetaedjes di Mâmdey

Deus vénrdis par moes, di 8 e. a 10 e. al nute (a 6 e. po ene des cwate tropes), metous pa livea di cnoxhance do walon. Racsegnes: info@rcw.be

Tåvlêye di walon d' Rotchfoirt

Les deujhinme et cwatrinme mierkidis do moes. **Såle del pàrotche (rowe di Bhogne, 45, sol costé d' l' egljhe) !** Dimandez cwè a Ziré Malet: d.maletsonveau@skynet.be

Copinreye di Tchårnoe (Tchaurne, Charneux-Harsin)

Såle do viyaedje, li 3inme mârdi do moes Racsegnes: Jean-François Culot: nwaredodu@skynet.be

Cåzreye e walon d' Gouvi

tos les 2inme mierkidis do moes, inte 2 et 4 eures e tchestea d' Gouvi. Racsegnes: Christian Thirion (0474 943 413; epona53@hotmail.com).

Li copinreye di Ståvleu

si passe deus côps so l' moes, les prumî et l' troejhinme mârdis, di 20 a 22 eures, å locå d' Electrabel. Racsegnes: 080 862 679.

Copinreyes do Roman Payis

Gré-Dwecea: a 2 e. di l' après-nonne, al såle di spòrts, li troejhinme londi do moes. Racsegnes: Guillaume Warnier.

Perwé: Racsegnes: Andrée Flesch 081 655 520; petite-louyse@yahoo.fr

Oû-l'-Grand: Racsegnes: Joseph Decossaux 019 634 961.

Soçnaedje di Djmepe-so-Sambe

Li mârdi, ene samwinne so deus. On cåze did tot, mins nèn d' politike ni di rlidjon Racsegnes: christiane.biname@euphony-net.be

Sicoles di walon

Univiersité des 3 côps 20 di Djiblou

tos les 15 djoûs, li djudi di 1e. 1/2 a 3e. 1/2 di l' après-nonne

Oditwere del Faculté d' Agronomie, sol site del faculté.

Univiersité des 3 côps 20 di Lidje

tos les vénrdis a 9 eures: Racsegnes: Anne Delporte, Esplanade de la paix 8/176, 4040 Hesta; Denise Willem, Avenue du centre 116, 4821 Dizon-Andrîmont

Les scoles di Bive do waeyéntins 2018

cénk ashyinnes: les **mârdis 2, 9, 17 24 et 31 d' octôbe 2018** a l' Aisse del Tuzance di Bive, di 14 e a 17 e. Racsegnes: centre.culturel@bievre.be u Madi d' Orcîmont 061 511 165.

Li scole pa les scolîs si frè li djoû des grigne-dints.

Tévé waloncåzante (so VoBuzé = Youtube)

Videyos rprinjhés so l' Aberteke: <http://aberteke.walon.org>

Raportaedje sol fiesse ås lingaedjes walons 2018.

Scolaedje di l' infinitif (pitite videyo prezintêye al fiesse ås lingaedjes walons 2018).

so des ôtès tchinnes:

Prêsse a foûr al min: ene videyo pratike avou l' cåzaedje e walon da Christian Thirion (taper l' tite).

Tchinne Jean Goffart: po-z aprinde li walon avou l' accint d' après Tchålerwè.

Pîce di teyâte a l' ouxh

« Li voye di Lidje » (loukîz Rantoele 85, p. 2): les 28 et 29 di setimbe a 5 eures del vesprêye, a Bomgnî / Bovgni [Bovigny, Gouvvy] djondant l' park cominå. Racsegnes: Jean Bourgraff - 080 33 87 22.

Sol Daegntoele walon-cåzante

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

Fimes del tévé walon-cåzante.

L' eciclopedeye Wikipedia

a-st asteure 12.751 årtikes (å 3 d' setimbe 2018); <http://wa.wikipedia.org>

Wiccionaire & DTW

Sol Wiccionaire, <http://wa.wiktionary.org>, n' ayeut 20.127 årtikes å 7 di setimbe 2018. On boute co todi foirt å rassonraedje des årtikes dedja la, avou les noveas modeles da Julien Casters et Pablo Sarachaga.

Sol DTW, å 4 di setimbe 2018, gn' av 30.341 intrêyes: <http://cha-nae.walon.org/lh/wa/dic/>

Libes programes éndjotiques

<http://walotux.walon.org>

Foroms et lisses

<http://berdelaedje.walon.org/>

Toplin des bates di dvize so li rfondaedje. Responses ås dmandes di mots et fjaedje di noûmots.

<http://walon.cultureforum.net/>

On-z î rtrouve des tecses evoyîs pa les oteurs e Feller ey eplaidîs vaici e rfondou.

Fesbok walon

Pådjes « Fesbok » avou beacôp do walon: <https://www.facebook.com> pu cweri après: Jean Goffart, Pays condruze, Djozewal Rabulets, Tchafète et Tchafiaud.

Muzé d' Pårlaedje e l' Årdene

<http://www.museedela-parole.be/>

Waibe des rruwes walones

<http://www.revues.be/>

Waibe des pàrlers d' France

avou 7 ponts walons et on novea pont picård di Beldjike (i fât eclitchi li caze Be/CH/Je tot ådzo del mape).

<https://atlas.limsi.fr>

Rantoele 87

del sint-Rmey 2018

So nos atnances tîxhones (Lucyin Mahin) p. 3

Moenneus yougoslâves (Georges Staelens & Daniel Zink) p. 4-5

Mimile et les noerès cotes (emiles da Vincent Delire) p. 5

Daegncope di fotbal (Jean Goffart) p. 6

Tchestea d' Bouyon (esplikêyes da Léon Thomas) p. 7

Raploû d' Pwetî so les mancîs lingaedjes (Lucyin Mahin) p. 8

Belès-letes, fotos & kéntes e-n imådjes

* Li catchete (II) (Jacques Desmet) p. 9-10 & 15

* L' ahan adlé nos (fotos da M.M., J.C., G.S.S., J.P.V.O. & L.M.) p. 11 & 14

* Fotos-rireyes da Jean Goffart p. 12

* Fotos-baltreyes da Christian Thirion p. 13

* Awè peu di s'-t ombe (Marius Gigot) p. 15-16

* Viye djonne feye policire (Vincent Delire) p. 16

E Stâve des Boûs (vizite guidêye pa Jean-Marie Hurdebise) p. 17

Sot des Crapâdes (Désiré Malet) p. 18

Les râbosses (rapexhaedje da Joëlle Spierkel) p. 18

Tapeu d' baguete (Jean-Philippe Legrand) p. 19-21

Toponimeye del Bote (Michèle Herlin) p. 20

Veskeveye prumî al Cope do Rwè p. 20

Letes di cibernaivieus p. 21

Les crakes del Blawete (Christian Thirion) p. 22

Argia Olçomendy-->
(prezinteuse do
lingaedje basse)

